

OTKA NI 49775 projekt

Közép-Európa, Kelet-Európa és a Balkán területi és strukturális vizsgálata (zárójelentés)

Futamidő

A kutatási projekt időtartama 2005. október 1. – 2008. szeptember 30. volt. A szerződéskötés elhúzódása miatt a 2005. év a kutatás szempontjából éppen csak az elindulást jelentette. Emiatt kértem – és megkaptam – az OTKA engedélyét a hosszabbításhoz. Az általában elnyerhető egy év 2009. szeptember 30-ig szólt. Mivel a nyári hónapok sem zárókonferencia tartására, sem a tervezett beszerzésekre nem alkalmasak, kértem – és megkaptam – az OTKA engedélyét a 2009-es pénzügyi év végéig (2009. december 31.) történő hosszabbításhoz.

A kutatócsoport

Egy több évre tervezett kutatás szereplői már a pályázat benyújtása és elnyerése közti időben is változhatnak, amint ez esetünkben is történt. Miután fiatal kollégák közül többen a pályázat beadásának időszakában még állás nélkül voltak, a pályázat elnyerésének idejére némelyiküknek sikerült egy-egy félállást szerezni. Ezért logikusan csak félállásban vállalták a határozott idejű pályázati részvételt (Kondor Márta, Szeberényi Gábor). Ez alkalmat adott új szereplők bevonására, így került a projekt munkatársai közé Bótor Timea előbb teljes, majd később szintén félállásban. A teljes állásban foglalkoztatott Raffayné Kálsecz Kata szülési szabadságra távozott, és az ő helyét újabb félállással tudtam betölteni Majorossy Judit személyében, szintén átmeneti időszakra. Doktori ösztöndíjasként került a projekt munkatársai közé Dujmov Milán és Somogyi Andrea. Dujmov Milán esetében az alkalmazás ezen formája a projekt eredeti határidejéig megmaradt. Somogyi Andrea később félállásban dolgozott a projekt végéig. Ez a foglalkoztatásban megnyilvánuló „hullámvész” a személyi költségek oldalán megtakarítással járt, emiatt nem volt gond, hogy három kolléga félállásban a projekt meghosszabbított futamideje alatt is alkalmazásban maradjon (Bótor Timea, Kondor Márta, Somogyi Andrea).

A PTE Középkori és Korajújkori Tanszék munkatársai közé tanársegédként került Fedeles Tamás, aki eredetileg a projekt félállású alkalmazottja lett volna. Emiatt díjazásban nem

részesült. A tanszék munkatársai közül Kiss Gergely, Sashalmi Endre és a projektvezető Font Márta mellett 2008 elején bekapcsolódott Bagi Dániel is. A személyi változtatások minden egyes lépéséhez kértem – és megkaptam – az OTKA engedélyét.

Az OTKA által támogatott programban a PTE Középkori és Koraújkori Történeti tanszékének munkatársai közül részt vettek: öt fő

Font Márta – projektvezető (végig)
Bagi Dániel – 2008-ban kapcsolódott be
Fedeles Tamás – 2006. szeptember 1-től tanszéki munkatárs
Kiss Gergely – végig
Sashalmi Endre – végig

A projekt keretének terhére foglalkoztatottak: nyolc fő

Bótor Timea	2006. 02. 01. – 2006. 12. 31. egész állás 2007. 01. 01. – 2009. 12. 31. félállás
Dujmov Milán	2006. 09. 01. – 2008. 10. 30. doktori ösztöndíj
Fedeles Tamás	2005. 10. 01. – 2006. 08. 31. félállás
Kondor Márta	2007. 01. 01. – 2009. 12. 31. félállás
Majorossy Judit	2008. 01. 15. – 2008. 08. 31. félállás
Raffayné Kálsecz Kata	2005. 10. 01. – 2007. 10. 01. egész állás
Somogyi Andrea	2005. 10. 01. – 2006. 08. 31. hallgató megbízás 2006. 09. 01. – 2009. 12. 31. félállás
Szeberényi Gábor	2005. 10. 01. – 2008. 09. 30. félállás

A munkát adminisztratív úton segítették: három fő

Pálmainé Kádár Gabriella – végig
Szabóné Emmert Margit 2005 – 2007
Áronffy-Varga Péter – végig

A kutatás menete

2006 volt az első teljes év a kutatás szempontjából. A kutatás első évére vállaltuk egy alapozó bibliográfia összeállítását regionális és tematikus bontásban. Az alapbibliográfia 2006 folyamán elkészült, majd folyamatosan bővült. A bibliográfiai anyagot 2005 ősztől egy éven át Kálsecz Kata gondozta, ezt követően Somogyi Andrea vette át. A bibliográfia összeállítása során komoly gondot okozott a különböző karakterkészleteket igénylő tételek (főleg a többféle cirill betűs karaktert tartalmazó címek) kezelése. Mivel célunk kezdettől fogva a kutatás végeredményének idegen nyelven való publikálása is, ezért az átírásnak az általános nemzetközi szabályrendszerét vettük át és nem a magyar akadémiai változatot, de nem is az angol nyelvű adaptált verziót.

Ugyancsak a munka kezdeti szakaszához tartozott egy olyan részletes szempontrendszer (tulajdonképpen a leendő munkának a részletes vázlata) kidolgozása, ahová ki-ki a maga tevékenységét pontosan hozzáillesztheti. Természetesen a pályázathoz beadott munkatervben az alapjai megvoltak, de a tényleges munkavégzés a pályázati lehetőségek szabta vázlatnál sokkal kidolgozottabb és részletesebb – nem utolsósorban közösen összedolgozott – munkatervet igényelt. Eszerint szabtuk meg a kutatásban résztvevők számára a konkrét feladatokat. (2006 első fele)

2207 és 2008 folyamán a kutatócsoport folytatta munkáját a kidolgozott program szerint. A leendő kötet vázlatát jelentő kutatási terv szerint haladtunk. 2008 második felében kezdődött meg az egyes résztanulmányok leadása, 2009 elején pedig a Font Márta megkezdte a különböző szerzőktől származó részek fejezetekké való összedolgozását, mellette folytatódott a további részek kidolgozása.

Kutatócsoporti megbeszélések

Munkamódszerünk a rendszeres kutatócsoporti megbeszéléseken alapult.

Az első kutatócsoporti megbeszélést 2005 novemberében tartottuk, 2006 folyamán pedig hat alkalommal: január 12., március 23., május 11., június 22., október 12. és december 13. Kezdetben a kutatócsoporti megbeszéléseken a bibliográfia egységesítésére és a témavázlat kidolgozására vonatkozó egyeztetésekkel foglalkoztunk. Emellett alapvetésül szolgáltak azok a beszámolók, amelyeket megvitatva az egyes résztémák feldolgozásában haladtunk előre. Előadást tartottak: Somogyi Andrea, Dujmov Milán, Kálsecz Kata, Szeberényi Gábor.

2007-ben a szokásos rend szerint tartottuk meg a kutatócsoporti megbeszéléseket, ahol a korábbiak szerint egy-egy kolléga beszámolóját hallgattuk meg, illetve az aktuális feladatok kerültek terítékre. Január 22-én Bagi Dániel, március 14-én Fedeles Tamás, május 18-án Kiss Gergely tartott előadást. 2007 őszén a workshop jellegű konferencia megszervezésére koncentráltunk: október 9-én és november 13-án.

2008-ban a kutatócsoporti megbeszéléseken a külföldi utakról szóló szakmai beszámolók hangzottak el illetve az év második felében már egyes fejezetrészeket vitattuk meg. A munkacsoporti megbeszélések dátum szerint: január 7., április 7., június 9., szeptember 5., október 28, december 15.

2009 folyamán a munkacsoporti megbeszélések mindegyikén a készülő kötet egyes részeinek megvitatása, a készülő mellékletek (térképanyag, családfák) megvitatása történt (január 28,

április 28., június 9. szeptember 4.), illetve a zárókonferencia előkészítése zajlott: november 3.

A kutatócsoporti megbeszéléseken a kollégák státuszuktól függetlenül részt vettek; egyedül Dujmov Milán tevékenysége fejeződött be hamarabb: 2008. szeptember végén.

Egyéni vállalások

A kutatócsoport tagjai a projekt megvalósítása során saját tudományos karrierjükben is haladtak előre. 2006-ban diplomázott Somogyi Andrea és Dujmov Milán. Velük együtt kezdte meg PhD tanulmányait Bótor Timea is. Bótor Timea és Somogyi Andrea 2009 júniusában befejezték PhD tanulmányaikat és abszolutóriumot szereztek. Disszertációjuk benyújtása 2010 végére várható. Dujmov Milán többszöri halasztás után PhD tanulmányait abbahagyta. A projektben vállalt teljesítést a minimum szinten teljesítette. A rá eső részt jelentős mértékben Szeberényi Gábor írta meg. Kálsecz Kata 2007 októberében gyermeket szült, így kutatócsoporti tevékenységét abbahagyta, de addig a tőle várható fejezetrészeket teljesítette, csak a PhD megírása került le a napirendről.

Kondor Márta 2006-ban fejezte be PhD tanulmányait és leadta disszertációjának bő vázlatát, tőle is a disszertáció beadása várható, ahogy Szeberényi Gábortól is, aki a szegedi doktori iskola hallgatója volt. Fedeles Tamás 2006-ban szerzett PhD fokozatot. 2008-ban a kutatócsoport két tagja Sashalmi Endre és Bagi Dániel habilitált. 2009-ben pedig Kiss Gergely nyújtotta be habilitációját.

A projekt a kutatásra és a megjelölt téma kidolgozására fókuszált. A fenti egyéni teljesítmények felsorolását mégis azért tartom fontosnak kiemelni, mert az OTKA támogatás a doktori programnak szólt, és az eredmény az egyéni teljesítményekben, valamint a doktori program egészében is megmutatkozott.

Külföldi tanulmányutak

A kutatási tervnek fontos részét képezték a tervezett külföldi tanulmányutak, hiszen enélkül a megfelelő anyaggyűjtés nem lett volna elvégezhető.

2006-ban az alábbi tanulmányutak valósultak meg: Bótor Timea (november), Fedeles Tamás (szeptember), Kiss Gergely (november), Kondor Márta (több alkalommal) (Bécs), Kálsecz Kata (október-november) és Szeberényi Gábor (november) (Zágráb), Dujmov Milán (július) (Belgrád), Font Márta (március) (Krakkó). Sashalmi Endre Londonban vett részt és előadást

tartott egy konferencián, amelyet az Institut of Historical Research szervezett 2006 áprilisában „Succession in Medieval Europe” címmel.

2007-ban megtörtént utak: Bótor Timea (Bécs – november 19. - december 8.), Fedeles Tamás (Bécs – november), Font Márta (Bécs – szeptember, Lviv – október 26-28.), Kiss Gergely (Bécs november 19. – december 8.), Szeberényi Gábor (Zágráb – november 15. – december 8.). Tervezett tanulmányút elmaradt két esetben: Kálsecz Kata október elején gyermeket szült, külföldi utat az év megelőző részében sem tudott vállalni. Dujmov Milán családi okok miatt lemondta Belgrádba tervezett útját.

2008-ban lezajlott külföldi utak: Bagi Dániel (Varsó), Bótor Timea (Bécs – november.), Fedeles Tamás (Bécs – június, november), Font Márta két konferencián vett részt (Ohrid szeptember 9-15.; Stavanger szeptember 25-28.). Kiss Gergely (Párizs május, Bécs négy hét november-december), Dujmov Milán (Belgrád február második fele), Somogyi Andrea (Erlangen – összesen három hónap), Kondor Márta (Bécs – több alkalommal).

2009-ben megvalósult utak: Bagi Dániel (Varsó), Bótor Timea (Bécs – három hét), Fedeles Tamás (Bécs -), Font Márta (Lipcse október, Erlangen), Kiss Gergely (Erlangen), Kondor Márta (Bécs – több alkalommal), Sashalmi Endre (Cambridge és Firenze, konferencia), Szeberényi Gábor (Zágráb hat hét, október november).

Konferenciák

2006. december 12-én országos konferenciát szerveztünk: 825 éves a hiteleshelyi tevékenység címmel. A rendezvény megszervezésében az MTA PAB Egyháztörténeti Munkabizottsága és a Pécsi Püspökség Egyháztörténeti Bizottsága voltak a partnereink. Ezzel a rendezvény az OTKA program-adta keretnél szélesebb szakmai közönség előtt bonyolódott. A konferencián a magyarországi medievisztika mindegyik műhelyéből részt vettek kollégák részben előadással, részben hozzászólással; így a rendezvény kiváló alkalmat teremtett a kutatási program egyháztörténeti fejezetének áttekintéséhez.

2007. november 12-én a Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat keretében nemzetközi konferenciát tartottunk a Pécsi Akadémiai Bizottság székházában. Alapvetően workshop jellegű rendezvényt kívántunk tartani. Külföldi előadóink Prof. Norbert Kersken a marburgi Herder Institut-ból, illetve Dr. habil. Stanisław Sroka a krakkói Jagelló Egyetemről nemcsak előadást tartottak, hanem a vitában a felkért discussant szerepét is vállaltak. A projekt résztvevői – egy kivétellel (Dujmov Milán) – előadást tartottak. A konferencián résztvevő kollégákon kívül a kötet tanulmányainak írásos értékelésére felkértük Prof. Christian Lübket,

a lipcsei GWZO igazgatóját is. A workshop anyaga a PTE Középkori és Koraújkori Történeti Tanszék kiadványában (Specimina Nova, Sectio Medievalis IV.)

2007 folyamán a pécsi konferencián kívül a kutatócsoport tagjai más hazai és nemzetközi konferencián is tartottak előadást a kutatásukhoz kapcsolódó témából. Sashalmi Endre Edinburgh-ban az *International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions* 58. konferenciáján (előadás: Grievances and Assemblies of Estates, Petitions and the Muscovite Assemblies); Font Márta Lvivben az Ukrán Tudományos Akadémia Institut Ukrainoznavstva kétévenkénti (a középkori Halics történetével foglalkozó) konferenciáján (előadás: Galickaia Rus i poloveckaia step); Kiss Gergely a Szegedi Tudományegyetem nemzetközi Anjou konferenciáján (előadás: Les légats pontificaux en Hongrie au temps des rois Angevins 1298-1311); Szeberényi Gábor a szegedi V. Medievisztika konferencián (előadás: A Pacta conventa és a középkori horvát társadalom). Kondor Márta Brno-ban az Osztrák Tudományos Akadémia és a brno-i egyetem Zsigmond konferenciáján tartott előadást: Hof, Residenz, Verwaltung: Ofen und Blindenburg in der Regierungszeit Sigismunds.

2008-ban külön kutatócsoporti konferenciát nem szerveztünk, de a kutatócsoport tagjai számos hazai és nemzetközi konferencián vettek részt, ahol olyan előadással szerepeltek, amely kapcsolódott a kutatás témájához, így vitte előre a készülő kötet anyagát. Társszervezői voltunk a PTE Klasszikus Irodalomtörténeti Tanszékével a Pécsen megrendezett nemzetközi reneszánsz konferenciának, amely a *Renaissance – Relations* címet viselte, előadást tartottak: Fedeles Tamás, Sashalmi Endre. Ezen kívül csatlakoztunk a pécsi jubileumi történészkonferenciához. Ez utóbbin előadást tartott Bagi Dániel, Sashalmi Endre és Font Márta, a kötetben publikáltak: Bagi Dániel, Bótor Tímea, Fedeles Tamás, Font Márta, Kiss Gergely és Sashalmi Endre.

2009-ben (december 4-5.) a projekt zárókonferenciájaként rendeztük egy országos medievista konferenciát, ahol a határon túli műhelyekből is fogadtunk résztvevőket (Nyitra, Újvidék). A magyar középkorkutatás műhelyeinek mindegyike képviseltette magát. A projekt résztvevői közül konferencián előadást tartottak: Bagi Dániel, Fedeles Tamás, Font Márta, Kiss Gergely, Somogyi Andrea, Szeberényi Gábor. A kötet anyagát most gyűjtjük össze, így a projekten részeként, de már a projekt lezárulta után fog megjelenni.

Publikációk

A publikációk közül kiemelem a *Specimina Nova Dissertationum ex Instituto Historico Universitatis Quinqueeclesiensis. Pars prima. Sectio Medievalis IV.* kötetét (Pécs 2007. 163 p., amelyet teljes egészében a jelen OTKA projektnek szenteltünk. Önálló kötet: Font Márta – Sashalmi Endre: *Állam, hatalom, ideológia.* Bp. Pannonica 2007. 256 p. A projekthez fontos adalék Fedeles Tamás, Font Márta, Kálsecz Kata és Kiss Gergely munkája: *Magyarország kormányzati rendszere 1000-1526.* Pécs 2007. 150 p. c. tankönyv, amelynek kiadását a Pécsi Tudományegyetem finanszírozta. Több tanulmány látott napvilágot a Pécsi egyházmegye vonzásában. Pécs 2007. c., Timár György tiszteletére megjelent kötetben (Fedeles Tamás, Font Márta). Bagi Dánielnek Krakkóban lengyelül, Font Mártának Németországban (Herne) németül jelent meg a projekt tartalmához kötődő monográfiája.

A projekt eredményeit pedig a *Dinasztia, hatalom, egyház. Régiók formálódása Európa közepén (900–1453)* c. monográfiában publikáljuk, amely jelenleg sajtó alatt van. Tartalomjegyzékét mellékeljük. A tartalomjegyzék főbb vonalai tükrözik a kutatási szakaszokat, amely szerint az elmúlt években dolgoztunk. A kötethez 20 színes térkép és 17 genealógia tábla (családfa) készült, amelyek a projekt résztvevőinek munkájából álltak elő. Mindegyik melléklet számos újdonságot tartalmaz.

Pénzügyi beszámoló

A pénzügyi beszámoló fogja tükrözni, hogy megvalósítottuk a tervezett infrastrukturális fejlesztéseket (laptop-ok és számítógépek, projektor), amelyek tervbe voltak véve.

A projektben tervezett technikai eszközök egy részét 2006 elején vásároltuk. 2008-ban kénytelenek voltunk egy javíthatatlanul tönkrement notebook helyett újat vásárolni a zavartalan munka biztosítása érdekében. A beszerzéseket az elfogadott terv mellett minden esetben az OTKA – külön megkért – engedélyével valósítottuk meg.

A projektből finanszírozott eszközök:

A projektben eredetileg tervezett eszközökhöz képest – az OTKA engedélyével – eltértünk a következőkben:

- A tervezett három komplett számítógép (nyomtatóval) és három laptop (azaz összesen hat gép) helyett két számítógépet vettünk és öt laptopot (összesen hét gép). Ennek az a

magyarázata, hogy a egyik számítógép helyett is laptopot vettünk, mert jobban ki tudtuk használni; a 2006-ban vásárolt egyik laptop pedig elromlott, és a javítása olyan összegbe került volna, hogy inkább újat vásároltunk. A tervezett nyomtató helyett pedig egy olyan fénymásolót vettünk, amely a nyomtató funkcióval is rendelkezik, és több gépet is rá tudunk csatlakoztatni.

- A tervezett egy projektor helyett kettőt vettünk, mert a 2006-ban vásárolt használat közben tönkrement.

- A tervezett videokamera és egy digitális fényképezőgép helyett kettő digitális fényképezőgépet vásároltunk.

- 2009-ben a színes térképeink nyomtatása miatt vásároltunk egy színes nyomtatót (engedéllyel).

Össességében a pályázatban a befektetett eszközök beszerzésére 4.575.000,- Ft-t terveztünk. Beszerzéseink a fenti változtatásokkal együtt sem érték el ezt az összeghatárt.

A beszerzések ütemezése és összege az alábbiak szerint alakult:

Megnevezés	Mennyiség	Beszerzés ideje	Beszerzési ár
Projector	1 db.	2006	571 512
Notebook	1 db.	2006	318 240
Notebook	1 db.	2006	318 240
Notebook	1 db.	2006	318 240
Számítógép	1 db.	2006	238 228
Számítógép	1 db.	2006	238 227
Notebook	1 db.	2006	362 249
Fénymásoló	1 db.	2006	179 351
Notebook	1 db.	2008	355 008
Színes fénymásoló-nyomtató-szkenner-fax	1 db.	2009	374 521
Notebook	1 db.	2009	204 210
Projector	1 db.	2009	235 299
Fényképezőgép	2 db.	2009	180 000
Összesen:			3 893 325

Pécs, 2010. január 26.

Prof. Dr. Font Márta
tanszékvezető egyetemi tanár
OTKA projektvezető

DINASZTIA, HATALOM, EGYHÁZ
Régiók formálódása Európa közepén (900–1453)

Pécs 2009

Tartalomjegyzék

Bevezetés

I. A dinasztikus uralom

1. Dinasztiák felemelkedése és kihalása

1.1. Az ezredfordulót megelőző dinasztia-alapítási kísérletek

Bolgárok, horvátok, szerbek

Karantánok, bajorok, morvák

Szlávok, varégek

Magyar törzsszövetség a Kárpát-medencében

1.2. Az ezredfordulótól az első dinasztiaaváltásokig

Babenbergekek

Přemyslek

Piastok

Rurikok

Árpádok

Trpimirovićok

Nemanjidák

Aszenidák

1.3. Új dinasztiák színre lépése

A Babenberg örökség

A magyarországi Anjouk

A Přemyslek és Anjouk öröksége a Luxemburgiak kezében

Jagellók a Piastok örökében

Az első Habsburgok

A 14. század dinasztia-alapítási kísérletei Bizánc „holdudvarában”

2. Területi változások

2.1. A Magyar Királyság

2.2. A Német–római Birodalom Magyar Királysággal szomszédos tartományai

A Dunától Isztriáig

Cseh- és Morvaország

2.3. A Kárpátoktól északra, északkeletre

Lengyelország

Rusz

Litvánia

2.4. A Magyar Királyság és Bizánc között

Horvátország

Az Al-Dunától Bizáncig

A második Bulgária

Szerbia

Bosznia

3. A legitimáció eszközei

3.1. A törzstől az „országig”

A Német–római Birodalom délkeleti végein

„Köztes-Európa”

Bizánc „holdudvarában”

3.2. A hatalom öröklése

Senioratus – primogenitura

Dinasztikus házasságok

Kijelölés (designatio)

Végrendeletek

Választás

Örökösödési szerződések

3.3. Az uralom jogának deklarálása

A trónra ültetés

A lándzsa birtokása

A koronázás

II. A hatalomgyakorlás keretei

1. A király/fejedelem udvara

1.1. Uralkodói rezidenciák

A Német–római Birodalom délkeleti végein

„Köztes-Európa”

Bizánc „holdudvarában”

1.2. A „virtuális udvar”

A Német–római Birodalom délkeleti végein

„Köztes-Európa”

Bizánc „holdudvarában”

2. A kormányzás intézményrendszere

2.1. Központi és helyi igazgatás

*A Német-római Birodalom délkeleti végein
„Köztes-Európa”
Bizánc „holdudvarában”*

2.2. Különkormányzatok és autonómiával rendelkező csoportok

*A Német-római Birodalom délkeleti végein
„Köztes-Európa”
Bizánc „holdudvarában”*

3. A dinasztikus hatalommegosztás

*A Német-római Birodalom délkeleti végein
„Köztes-Európa”
Bizánc „holdudvarában”*

4. Az elit és az uralkodó

4.1. Előkelők és birtokosok

*A Német-római Birodalom délkeleti végein
„Köztes-Európa”
Bizánc „holdudvarában”*

4.2. Az elit testületei

*A törzsiségben gyökerező testületek: colloquia, consilium, vecse
A rendi (ország)gyűlések
Tanács vagy zsinat? A sabor*

III. Az egyház

1. A keresztény misszió irányai és eszközei

1.1. A nyugati misszió

*Dalmácia és a horvátok
Bajorok és karantánok
Morvák és csehek
A Kárpát-medence
A lengyelek*

1.2. A bizánci misszió

*Dalmácia és a horvátok
Cirill és Metód missziója
„Questio Bulgarica”
A Kijevi Rusz*

1.3. A missziós törekvések kereszteződése

A „szláv apostolok” tevékenysége

A Kárpát-medencében továbbélő hagyományok
A horvátok szláv liturgiája
A Kijevi Rusz latin gyökerei

1.4. A latin–orthodox viszony alakulása

Az egyházszakadás(ok) és uniós kísérletek
Párhuzamosság és/vagy unió?
Latin-ellenesség a Moszkvai Ruszban

1.5. A mentalitás alakulása

Úton a keresztény mentalitás felé
Szentkultuszok és zarándoklatok a latin rítusú „új kereszténységben”
Szentkultuszok és zarándoklatok a bizánci rítusú „új kereszténységben”
A történet szemlélet alakulása

2. Az egyházkormányzat

2.1. Az egyházszervezet kiépülése és felső szintje

A Német–római birodalom délkeleti végein
„Köztes-Európa”
Bizánc „holdudvarában”

2.2. Az egyházkormányzat középső és alsó szintje

A Német–római birodalom délkeleti végein
„Köztes-Európa”
Bizánc „holdudvarában”

3. A szerzetesség

3.1. A monasztikus rendek

3.1.1. A bencések

A Német–római birodalom délkeleti végein
„Köztes-Európa”

3.1.2. A ciszterciek

A Német–római birodalom délkeleti végein
„Köztes-Európa”

3.1.3. A premontreiek

A Német–római birodalom délkeleti végein
„Köztes-Európa”

3.1.4. A monasztikus rendek Bizánc „holdudvarában”

3.2. A koldulórendek

3.2.1. A domonkosok

3.2.2. A ferencesek

3.2.3. Kisebb koldulórendek

Ágostonos remeték

Karmeliták

Szerviták

3.2.4. A koldulórendek Bizánc „holdudvarában”

3.3. A remeterendek

3.4. Az orthodox szerzetesség

„Köztes-Európa”

Kijevi Rusz – Moszkvai Rusz

Bizánc „holdudvarában”

IV. Összegzés

Summary

Bibliográfia

Családfák, térképek

Névmutató

A kötet az OTKA NI 49775 projekt támogatásával készült.

A kötet szerzői:

Bagi Dániel (késő középkori Csehország, Lengyelország és Magyarország)

Bótor Tímea (Moszkvai Rusz)

Dujmov Milán (szerb egyháztörténet)

Fedeles Tamás (késő középkori egyháztörténet)

Font Márta (kora középkori cseh, magyar és lengyel történet, Kijevi Rusz, egyház a keleti és nyugati szláv terület határán, Litvánia, Babenbergeek, koncepció és következtetések)

Kiss Gergely (kora középkori egyháztörténet, névmutató)

Kondor Márta (Zsigmond-kor)

Majorossy Judit (késő középkori egyház- és várostörténet, technikai szerkesztés, bibliográfia)

Raffayné Kálsecz Kata (Dalmácia, magyarországi különkormányzatok)

Sashalmi Endre (fogalomtörténet, Oroszország, következtetések)

Somogyi Andrea (kora középkori Csehország)

Szeberényi Gábor (fogalomtörténet, déli szláv népek története)

A szerzők írásaiból összeállította és szerkesztette: Font Márta

A térképeket és családfákat rajzolta: Nagy Béla

Borítóterv: Szabó Zsolt

ISBN 978-963-642-310-0